

hakkında bilgi vermek suretiyle hadis ilmine, tabakat kitaplarına girmeyen pek çok kişiyi ve bunların eserlerini tanıttıkları için de biyografik ve bibliyografik çalışmalara önemli derecede hizmet etmişlerdir. Fehreseler yazıldıkları dönemlerin sosyal ve kültürel tarihi, ilimler tarihi, eğitim öğretim tarihi ve metotları hakkında değerli bilgiler verdikleri gibi hangi eserlerin hangi ülkelerde ne zaman okutulduğunu göstermeleri bakımından da önemlidirler. Öte yandan meselâ Kuzey Afrika ve Endülü's'te yazılan bir kitabın kimin vasıtasıyla doğu İslâm ülkelerine geçtiğinin veya doğuda yazılan bir eserin ne zaman batıda okutulmaya başlandığının bilinmesi de bu tür çalışmalar sayesinde mümkün olmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tâcû'l-'arûs, "brnm", "fhrr" md.leri; *Kâmus Tercümesi*, I, 704; II, 982; İbn Atıyye el-Endelüsî, *Fihris* (nşr. Muhammed Ebû'l-Ecfân — Muhammed ez-Zâhî), Beyrut 1980; İbn Hayr, *Fehrese* (nşr. F. Codera — J. R. Tarrago), Kahire 1893 — (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, I-II; Mutarrizî, *el-Muğrib fî tertibi'l-mu'rib* (nşr. Mahmûd Fâhûrî — Abdülhamîd Muhtâr), Halep 1399/1979, s. 66; Ruaynî, *Bernâmeçü şüyûhî'r-Ru'aynî* (nşr. İbrâhim Şebbûh), Dimaşk 1381/1962, nâşirin mukaddimesi, s. cimhâ; Vâdişî, *Bernâmec* (nşr. Muhammed Mahfûz), Beyrut 1400/1980, nâşirin mukaddimesi, s. 23-25; a.e. (nşr. M. Habîb Heyle), Mekke 1981; Mucârî, *Bernâmec* (nşr. Muhammed Ebû'l-Ecfân), Beyrut 1982, nâşirin mukaddimesi, s. 58-69; Muhammed b. Abdülbâkî el-Hanbelî, *Meşyehatü Ebi'l-Mevâhib el-Hanbelî* (nşr. M. Mutî' el-Hâfız), Beyrut 1410/1990, nâşirin mukaddimesi, s. 25-29; İbn Osmân el-Miknâsî, *el-İksir fî fikâkî'l-esîr* (nşr. Muhammed el-Fâstî), Rabat 1965, nâşirin mukaddimesi, s. zâl; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 67-71, 450-451; III, 258-259, 274-280, 322-328, 344-352; Zirîkî, *el-A'lam*, III, 272; VI, 36; Şâkir Mahmûd Abdülmün'im, *İbn Hacer el-'Askalânî ve dirâsetü muşannefâtih*, Bağdad 1978, s. 467-475; Ahmed M. Nürseyf, *İnâyetü'l-muhaddisîn bi-tevşîkî'l-mervîyyât*, Dimaşk 1407/1987, s. 29-31; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 282-313; Abdülazîz el-Ehvânî, "Kütübü berâmicî'l-'ulemâ" fi'l-Endelüs, *MMMA* (Kahire), I/1 (1955), s. 91-120; Ch. Pellat, "Fahrasa", *El'* (Fr.), II, 762.

M. YAŞAR KANDEMİR

FEK

(الفك)

Bazı hukukî bağ ve yükümlülüklerin kaldırılması anlamında İslâm hukuku terimi.

Arapça'da "bir şeyi yapışık ve bitişik olduğu yerden ayırmak, koparmak, kurtarmak, bir bağı çözmek" gibi anlamlara gelen **fek** İslâm hukukunda kölenin

âzat edilmesini, esirin saliverilmesini, rehin, hacir ve haciz gibi hukukî bir bağ ve kaydın kaldırılmasını ifade eder.

Kur'an-ı Kerim'in sadece bir âyetinde, "boyunduruk altındaki insanları kurtarmak" anlamında "fekkü rakabe" (el-Beled 90/13) şeklinde yer alan bu kelime ile ilk planda köle âzat etme veya bu yönde maddî harcama yapmanın kastedildiğine, geniş anlamda ise ağır borç ve yük altında bulunan kimsenin bu yükünün kaldırılması veya hafifletilmesi ne işaret edildiği söylenebilir. Hadislerde kelime kişinin kölelikten, esaretten, dünyevî sıkıntılardan, uhrevî azaptan kurtulması gibi mânalarda kullanılır (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "fkk" md.).

Kölelerin hürriyete kavuşmasının en tabii yolu, efendilerinin tek taraflı irade beyanı ile onları âzat etmeleridir. "İhtiyarî âzat" denilen bu yol Kur'an'da (bk. el-Bakara 2/177; el-Beled 90/11-13) ve hadislerde (meselâ bk. Buhârî, "Keffârât", 6; Müslim, "İtq", 23) devamlı olarak teşvik edilmiş, devlet gelirlerinin belli bir kısmının köle âzadına ayrılması istenmiş (bk. et-Tevbe 9/60), ayrıca kölelerin sözleşme veya vasiyet yoluyla hürriyete kavuşturulması öğütlenmiştir. Öte yandan hataen adam öldürmenin cezası, yemin ve zihâr* gibi davranışların kefareti olarak da köle âzat etme mecburiyeti getirilmiş, böylece tedricî şekilde köleliğin asgarîye indirilmesini ve ortadan kaldırılmasını hedefleyen bir dizi yeni usul ve tedbir getirilmiştir (bk. KÖLE).

Düşman eline düşmüş müslüman esirlerin mübâdele suretiyle, fidye karşılığı veya karşılıksız olarak saliverilmesini temin etmek de fek kavramı içinde mütalaa edilmektedir. Bu husus, boyunduruk altındaki kimselerin kurtarılmasını (fekk-i rakabe) teşvik eden âyetin (el-Beled 90/13; krş. et-Tevbe 9/60) dolaylı olarak kapsamına girdiği gibi hadislerde de (Buhârî, "Cihâd", 171) teşvik ve emredilmiştir. Müslümanların elinde bulunan düşmana ait esirlerin serbest bırakılması veya iadesi ise kamu düzen ve yararını yakından ilgilendirdiği için kanun koyucunun ve devlet yöneticilerinin yetkinde olan ve devletlerarası teamül ve antlaşmalara göre belirlenmesi gereken bir konu olarak görülür.

İslâm hukukunda rehlin çözülmesi ve rehin verilen malın alacaklıdan kurtarılması da çok defa fek terimiyle ifade edilir (Mecelle, md. 729, 735). Bu ise rehlin teminat altına alınan borcun alacaklıya veya onun hukukî temsilcisine ödenme-

si, borcun alacaklı tarafından bağışlanması veya borcunun ibrâ edilmesi, alacağın temliki gibi yollarla mümkün olur. Rehlin akdi sadece borçlu tarafı bağlayıcı bir akid olduğundan rehlin alan alacaklının tek taraflı irade beyanı veya tarafların karşılıklı anlaşması ile de rehlin akdi feshedilebilir (bk. REHİN).

Hacrin ve haczin fekki konusuna İslâm hukukunda hacir, borcunun hacri ve malının satılması başlıkları altında temas edilir. Kişinin tasarruf ehliyetinin kısıtlanması demek olan hacre yol açan sebeplerin ortadan kalkması halinde ve genelde mahkeme kararıyla hacrin kalkmasına hükmedilir (Mecelle, md. 942, 997). Para borcunu ödemeyen borçluya karşı uygulanması gereken yaptırımlardan biri de borcunu karşılayacak değerde olan malları üzerinde onun tasarruf yetkisini kaldırma ve bu malları paraya çevirerek alacaklıya ödemede bulunma usulü demek olan haciz işlemidir. Haczin fekki, para ve teminat borcu için haczedilen bir mal üzerindeki haczin kaldırılması demektir. Bu da borcun ödenmesi, haczin başka bir mal üzerine nakli veya haciz için kanunî bir engelin ortaya çıkması sebebiyle verilecek mahkeme kararı gibi usullerle gerçekleşir (bk. HACİR; HACİZ).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "fkk" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "fkk" md.; Buhârî, "Keffârât", 6, "Cihâd", 171; Müslim, "İtq", 23; Cesâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (Kamhâvî), V, 372; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, III, 465-466; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Kahire 1974, IV, 1939; Mecelle, md., 716-742, 942, 997; Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, II, 307-312, 324-325; III, 6-7, 87-88; Karaman, *İslâm Hukuku*, III, 158-159; Bilmen, *Kamus*, VII, 5, 25-56, 267-280; Fahrettin Atar, *İslâm İcra ve İflâs Hukuku*, İstanbul 1990, s. 145-206; Pakalin, I, 596.

ALİ BARDAKOĞLU

FEKETE, Lajos

(1891-1969)

Macar tarihçisi,
arşivci ve Türkolog.

Macaristan'ın Tardosbánya kasabasında doğdu. Budapeşte Pázmány Péter Üniversitesi'nin tarih ve Latin filolojisi bölümlerini bitirdi; 1914 yılında *A vármegyei tiszttikar a XVI-XVII. században* (XVI-XVII. yüzyıllarda il idaresi görevlileri) başlıklı teziyle doktor unvanı aldı. I. Dünya Savaşı çıktığında subay olarak doğu cephesine sevk edildi ve Ruslar'a esir düşüp Sibirya'da Krasnoyarsk yakınındaki bir kampa gönderildi. Burada tutsak Os-